

Naglasna obilježja osječkoga govora

Minarik, Matija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:001090>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Matija Minarik

Naglasna obilježja osječkoga govora

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Matija Minarik

Naglasna obilježja osječkoga govora

Diplomski rad

Područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13. rujna 2022.

Matija Minarik, 0122227881

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Rad donosi pregled naglasnih obilježja govora stanovnika grada Osijeka. U teorijskom su prikazu naglasnoga sustava hrvatskoga jezika opisane prozodijske jedinice naglasak i zanaglasna dužina te njihovih uloga, prikazana je podjela riječi s obzirom na naglasak na naglašene i nenaglašene te su donesena pravila o raspodjeli naglasaka i zanaglasne dužine. Od tih se pravila u hrvatskom književnom jeziku ponekad odstupa, a ti se odmaci najčešće ostvaruju u pojavi silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u oblicima koje obilježava silazni naglasak, a to su vokativ jednine, genitiv množine i prezent, zatim složenice, superlativi pridjeva i priloga te kratice, a također i markirane riječi i usklici. Osim toga, odstupanja se od naglasne norme hrvatskoga jezika očituju i u nepotrebnom pomicanju naglasaka ulijevo, neprenošenju silaznih naglasaka na prednaglasnicu te izostanku zanaglasne dužine. U radu se donosi pregled tih odmak od naglasne norme u gramatikama hrvatskoga jezika. Obilježja su osječkoga govora opisana na temelju provedenih istraživanja hrvatskih jezikoslovaca. Silazni se naglasci na nepočetnim slogovima pojavljuju i u posuđenicama, a upravo je naglasak posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* u govoru Osječana obrađen u istraživačkom dijelu rada.

Ključne riječi: *osječki govor, posuđenice, naglasna norma, odmak od norme, silazni naglasci*

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Naglasni sustav hrvatskoga jezika	2
2.1. Prozodija	2
2.2. Naglasak i zanaglasna dužina	2
2.3. Uloga prozodijskih jedinica	4
2.4. Naglašene i nenaglašene riječi	6
2.5. Raspodjela naglasaka i zanaglasne dužine	8
3. Odstupanja od naglasne norme	9
3.1. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi	9
3.1.1. Markirane riječi i usklici	9
3.1.2. Složenice, superlativi pridjeva i priloga te kratice	10
3.1.3. Oblici koje obilježava silazni naglasak (vokativ jednine, genitiv množine i prezent)	12
3.2. Naglasak posuđenica	13
3.3. Pomicanje naglasaka ulijevo	16
3.4. (Ne)prenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu	17
3.5. Izostanak zanaglasne dužine	18
4. Naglasna obilježja osječkoga govora: Otežu li Osječani?	19
5. Naglasak posuđenica u osječkom govoru	22
5.1. Metodologija istraživanja	22
5.2. Rezultati i rasprava	23
5.2.1. Pregled pojedinih naglasnih rješenja.....	23
5.2.2. Ostvaraj naglasaka u posuđenicama s obzirom na broj slogova	29
5.2.3. Ostvaraj naglasaka u posuđenicama s obzirom na životnu dob Osječana	33
6. Zaključak	40
7. Literatura	41
Popis tablica	43

1. Uvod

Grad Osijek po broju je stanovnika najveći grad u Slavoniji, a njegov gradski govor ima novoštokavski četveronaglasni sustav (Kapović, 2004: 102). Obilježjima su se govora njegovih stanovnika bavili brojni jezikoslovci (Kapović, 2004; Benić, 2007; Vančura, 2010; Pletikos Olof, 2013; Rajle, 2020; Rajle, Pletikos Olof, Martinović, 2020; Rajle, 2021a; Rajle, 2021b), a neka su od njih visok zanaglasni slog iza uzlaznoga naglasaka, duljenje kratkoga naglašenog sloga i kraćenje dugog, slabljenje i gubljenje zanaglasnih dužina, relativno dosljedno prebacivanje naglasaka na prednaglasnicu, pojavljivanje silaznih naglasaka u vokativu jednine imenica tipa *promenáda* (*promenádo*) i u genitivu množine imenica tipa *komárac* (*komâraca*) i sl. Mislav Benić u svom radu *Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji* i Lorna Rajle u svom radu *Naglasak posuđenica u osječkome govoru*, istraživši kako Osječani naglašavaju posuđenice, navode kako naglasak posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* ovisi o broju slogova. Tako se silazni naglasci na nepočetnim slogovima javljaju u trosložnim i višesložnim posuđenicama na *-ist*, *-ant* i *-ent* (*idealíst*, *asistènt*) te u četverosložnim i višesložnim posuđenicama na *-or* (*televízor*, *administrátor*), dok se u posuđenicama s manjim brojem slogova najčešće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu, navode Mislav Benić (2007: 17-18) i Lorna Rajle (2021b: 175). Treba istkanuti kako su jednaki zaključci o naglasku posuđenica na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* i oni Blaženke Martinović koja u svom radu *Naglasna norma neutralnoga varijeteta suvremenoga hrvatskog jezika* (2018: 124-131), istraživši govor jezikoslovaca u radijskoj emisiji *Govorimo hrvatski*, dakle, neosječana, zaključuje kako je neutralan izgovor dvosložnih i trosložnih posuđenica s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (*direktor*, *stúdent*), a četverosložnih i višesložnih sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*okupátor*, *manipulátor*). Također, Lorna Rajle (2021b: 175-176) u vezu s naglaskom posuđenica dovodi i životnu dob Osječana te zaključuje kako „u osječkome govoru postoji opća tendencija napuštanja navike preinake silaznoga u uzlazni ton, odnosno preinake silaznoga naglasaka na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton“ jer mlađi stanovnici Osijeka sve češće izgovaraju posuđenice na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu. Cilj je ovoga rada ispitati kako Osječani naglašavaju posuđenice koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent*, opisati ostvaraje naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica i s obzirom na životnu dob Osječana te usporediti zaključke s ranije provedenim istraživanjima kako u govoru Osječana (Benić, 2007; Rajle, 2021b), tako i u govoru onih koji nisu Osječani (Martinović, 2018).

2. Naglasni sustav hrvatskoga jezika

2.1. Prozodija

Riječ *prozodija* dolazi od grčke riječi *προσῳδία* (*prosōdia*), a označava „ono što se pripijeva uz slogove (...), a to je isticanje sloga pjevajući (...), dakle naglašavanje“ (Gorski i Majnarić, 2005: 362). Danas ona podrazumijeva „dio nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku“ (Barić i dr., 2005: 66).

U svakodnevnome govoru riječi se ne nižu jednolično jedna za drugom, a razlog je tomu njihovo međusobno razlikovanje u naglasnim svojstvima koja su utemeljena na zvučnim pojavama:

1. silini, odnosno jačini izgovora
2. kretanju tona, odnosno dizanju ili spuštanju tona
3. trajanju, odnosno dužini sloga (*ibid.*).

Silina, ton i trajanje temelje se na dvostrukim oprekama. Kod siline je riječ o opreci naglašenost/nenaglašenost, kod tona se pak radi o opreci uzlaznost/silaznost, dok je kod trajanja prisutna preoka dužina/kračina. (*ibid.*: 67)

2.2. Naglasak i zanaglasna dužina

Naglasak i nenaglašena (zanaglasna) dužina prozodijske su jedinice, a nazivaju se još i naglasne jedinice, odnosno prozodemi. Prozodijske su jedinice sastavnim dijelom „svake postave, odnose se na zvučnu stranu izraza riječi i pripadaju nadodsjećnoj (suprasegmentnoj) jezičnoj razini¹“ (*ibid.*: 67).

Hrvatska gramatika (Barić i dr., 2005: 66) naglasak, odnosno akcent definira upravo kao „istodobni ostvaraj siline, tona i trajanja“. Sličnu definiciju donosi i *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (Ham, 2017: 26) opisujući naglasak kao „istodobnost izgovorne jačine, dužine i tona kojim ističemo jedan slog u riječi“. U *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića

¹ Za razliku od prozodijskih jedinica, koje pripadaju nadodsjećnoj jezičnoj razini, fonemi pripadaju odsjećnoj, odnosno segmentnoj jezičnoj razini. Nadodsjećna jezična razina podrazumijeva nadodsjećna (suprasegmentna) razlikovna obilježja koja su vidljiva na dvjema razinama: na razini riječi i na razini rečenice (Silić i Pranjković, 2007: 18). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* navodi kako su to „na razini riječi naglasak (akcent) i dužina (kvantiteta), a na razini rečenice intonacija, odnosno njezini parametri (rečenični) naglasak, (rečenična) stanka (pauza) i (rečenična) melodija“ (*ibid.*).

(2009: 80) naglasak je definiran kao „isticanje sloga jačinom i visinom glasa“ uz naknadne nadopune o postojanju razlika između dugih i kratkih slogova te silaznosti i uzlaznosti tona² (ibid.: 81). *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža (1997: 439) definira naglasak kao „izgovorni vršak na nekome od samoglasnika, odnosno slogova“. Isti autor navodi da naglasak ima „kontrastivnu ulogu, ističući samo jedan slog po jačini izgovora i visini tona u naglasnoj jedinici“ (ibid.). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007) naglasak opisuje kao razlikovno obilježje rječnika (leksika) i razlikovno obilježje morfologije:

„Na razini rječnika naglasak služi kao sredstvo razlikovanja riječi od riječi. Usp.: *sjènica* (ptica) i *sjènica* (umanjenica od *sjena*) (...) itd.

Na razini morfologije naglasak služi kao sredstvo razlikovanja oblika riječi od oblika riječi. Usp.: (...) *sàsluša* (treće lice jednine prezenta glagola *sàslušati*) i *sàsluša* (treće lice jednine aorista glagola *sàslušati*) itd.“ (ibid.: 18).

Naglasak može nositi samo jedan glas u slogu, a to je „onaj glas oko kojega se okuplja slog, dakle samo samoglasnici: a, e, i, o, u, ie, samoglasno r – mogu nositi naglasak“ (Ham, 2017: 27). Slog koji nosi naglasak istaknut je nad drugima silinom, tonom i trajanjem, a takvo se isticanje naziva naglasak riječi. (Barić i dr., 2005: 66)

Osim naglasaka, prozodijskom je jedinicom i nenaglašena (zanaglasna) dužina. Naglasak i zanaglasna dužina međusobno se razlikuju spomenutim prozodijskim obilježjima: silinom, kretanjem tona i trajanjem (ibid.: 67). „U naglasku su zastupljena prozodijska obilježja i siline i tona i trajanja, dok je u zanaglasnoj dužini zastupljeno samo obilježje trajanja (u odnosu na nenaglašenu kraćinu)“, navodi *Hrvatska gramatika* (ibid.). Tako samo naglašeni slogovi mogu biti uzlazni ili silazni, što znači da nenaglašeni slog u riječi nije ni silazan ni uzlazan, navodi Sanda Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* (2017: 28). S druge pak strane, „dugi ili kratki mogu biti svi slogovi, kako naglašeni, tako i nenaglašeni“, ističe ista autorica te zaključuje kako „slogovi prije naglašenoga mogu biti samo kratki, a poslije naglašenoga mogu biti ili dugi ili kratki“ (ibid.). Zanaglasna se dužina bilježi znakom $\bar{}$, primjerice u riječi *sutràdān* (Barić i dr., 2005: 70). Naglasni sustav suvremenoga hrvatskog književnog jezika broji četiri naglasaka koji su „sveza jačine, duljine ili kraćine, uzlaznosti ili silaznosti³“ (Ham, 2017: 26). Povezivanjem prozodijskih

² Naknadne nadopune o postojanju razlika između dugih i kratkih slogova te silaznosti i uzlaznosti tona nisu dijelom definicije koja je posebno uokvirena, već se nalaze na idućoj stranici gramatike.

³ *Školska gramatika hrvatskoga jezika* silinu izgovora naziva jačinom (izgovora), a dužinu trajanja sloga duljinom (trajanja sloga) (Ham, 2017: 26).

obilježja dužine i kraćine s uzlaznošću i silaznošću oblikuju se sljedeći naglasci: dugouzlazni, dugosilazni, kratkouzlazni te kratkosilazni (ibid.). Ti se naglasci bilježe znakovima iznad grafema, kojima su predstavljeni fonemi, na sljedeći način:

1. dugouzlazni naglasak: ´ , primjerice u riječi *náglasak*
2. dugosilazni naglasak: ^ , primjerice u riječi *tôn*
3. kratkouzlazni naglasak: ` , primjerice u riječi *glàsnice*
4. kratkosilazni naglasak: ˘ , primjerice u riječi *gòvor* (Barić i dr., 2005: 68).

2.3. Uloga prozodijskih jedinica

U *Hrvatskoj gramatici* navodi se kako prozodijske jedinice suvremenoga hrvatskog književnog jezika, odnosno naglasak i zanaglasna dužina, imaju dvojaku ulogu:

1. „prozodijsku, dakle, naglasnu, koja izlazi iz same njihove naravi, i
2. razlikovnu, prijenosnu u primjerima istovjetnosti dvaju ili više izraza riječi (...)“ (ibid.: 73).

Prozodijska se uloga temelji na „svojstvu izraza riječi da osim glasovnog sastava ima i zvukovnu stranu“ (ibid.) koja se u pismu bilježi znakovima iznad grafema: ´, ^, ` , ˘. U govoru se ostvaruju kombinacije naglasnih svojstava riječi što „ritmički i melodijski oživljava govor unoseći u njega opreke po silini, tonu i trajanju“ (ibid.). Upravo je prozodijska uloga naglasaka i zanaglasne dužine njihova temeljna uloga jer „predstavlja jedno od bitnih svojstava hrvatskoga književnog jezika temeljenog na novoštokavskoj naglasnoj normi.“ (ibid.). S druge pak strane, razlikovna uloga prozodijskih jedinica očituje se u njihovoj „sposobnosti da, kao i fonemi, razlikuju značenja riječi“ (ibid.). U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* navodi se kako „naglasak može razlikovati značenje riječi, ali tako da razlikovnu ulogu ima ili mjesto naglasaka, ili duljina naglasaka, ili ton naglasaka“ (Ham, 2017: 27), što je potkrijepljeno sljedećim primjerima:

„U rečenicama:

Zelèni se šuma svakoga proljeća.

Zèleni se kaputi nose ove zime.

Riječi različitoga značenja **zelèni/zèleni** razlikuju se mjestom naglasaka jer su i duljina i ton naglašenog sloga jednaki.

U rečenicama:

Ne znam gdje sam ostavila **lùk**.

Ne znam gdje sam ostavila **lûk**.

Riječi različitoga značenja **lùk/lûk** razlikuju se samo duljinom naglaska.

U rečenicama:

Lûku su oprali.

Lúku su oprali.

Riječi različitoga značenja **Lûku/lúku** razlikuju se samo tonom naglaska.

U rečenicama:

Možeš **kùpiti** trešnje.

Možeš **kúpiti** trešnje.

Riječi različitoga značenja **kùpiti/kúpiti** razlikuju se duljinom i tonom naglaska“ (ibid.).

Osim što naglasak može razlikovati riječi različitoga značenja, može predstavljati i opreku između različitih oblika iste riječi te opreku između oblika različitih riječi (Barić i dr., 2005: 74). *Hrvatska gramatika* donosi sljedeću podjelu primjera opreka ostvarenih naglasnim svojstvima:

a. „opreke između različitih riječi:

/grâd/ (tuča, led) ~ /grâd/ (naselje)

/lùk/ (povrće) ~ /lûk/ (oružje)

/kùpiti/ (sabitati) ~ kúpiti (pribaviti novcem)

/tèk/ (istom) ~ /têk/ (apetit) itd.

b. opreke između različitih oblika iste riječi:

/sèla/ (G jd.) ~ /sèla/ (N mn.)

/jèdra/ (G jd.) ~ /jèdra/ (N mn.)

/slikē/ (G jd.) ~ /slike/ (N mn.)

/pòjedē/ (3. jd. prez.) ~ /pòjede/ (3. jd. aor.) itd.

c. opreke između oblika različitih riječi:

/grâda/ (G jd. im. grâd) ~ /grâda/ (G jd. im. grâd)

/róda/ (N jd. im. *róda*) ~ /ròda/ (G jd. im *rôd*)

/lùka/ (G jd. im. *lùk*) ~ /lûka/ (G jd. im. *lúk*)

/lûka/ (G jd. im *lúk*) ~ /lúka/ (N jd. im *lúka*) itd.“ (ibid.)

U primjerima „/slikē/ (G jd.) ~ /slike/ (N mn.)“ i „/pòjedē/ (3. jd. prez.) ~ /pòjede/ (3. jd. aor.)“ preuzetim iz *Hrvatske gramatike* (Barić i dr., 2005: 74) razlikovnu ulogu nemaju naglasci, već zanaglasna dužina.

Koliko značenje riječi može ovisiti o prozodijskim jedinicama, prikazuje igra riječi u primjeru „Göre göre göre göre.“⁴ (Težak i Babić, 2009: 84).

2.4. Naglašene i nenaglašene riječi

Suvremeni hrvatski književni jezik s obzirom na naglasak razlikuje dvije vrste riječi, a to su one koje imaju vlastiti naglasak, odnosno naglašene riječi i one koje nemaju vlastitoga naglasak, odnosno nenaglašene riječi (Barić i dr., 2005: 68). Naglašene se riječi nazivaju još i samostalnim ili toničkim riječima, odnosno naglasnicama, a nenaglašene se riječi nazivaju još i nesamostalnim ili atoničkim riječima, odnosno nenaglasnicama ili klitikama (ibid.: 66-71). S obzirom na to da nenaglasnice nemaju vlastitoga naglasak, one se u govoru uvijek „vežu uz naglasnicu i s njom čine izgovornu (naglasnu) cjelinu“ (ibid.: 66). Izgovorna je cjelina tako sastavljena od jedinica izgovora s jednim naglašenim slogom, dok nenaglašenih može biti nekoliko. Ona može biti „jednosložna, sastavljena od jedne jednosložne naglasnice (npr. *zrâk*) ili višesložna, sastavljena od naglasnice i jedne ili više nenaglasnica (npr. *u_vòdi, srèò_sam_ga*)“ (ibid.). U prethodnim je primjerima vidljivo kako se nenaglasnica može naći ispred naglasnice (*u_vòdi*) i iza naglasnice (*srèò_sam_ga*). S obzirom na položaj nenaglasnica u odnosu na naglasnicu, one se dijele na prednaglasnice i zanaglasnice. Prednaglasnice su „nenaglašene riječi koje u izgovornoj cjelini stoje ispred naglašene riječi“ (Ham, 2017: 30), a nazivaju se još prislonjenicama i proklitikama (Barić i dr., 2005: 71). Zanaglasnice su „nenaglašene riječi koje u izgovornoj cjelini stoje poslije naglašene riječi, za naglašenom riječi“ (Ham, 2017: 30), a nazivaju se još naslonjenicama i enklitikama (Barić i dr., 2005: 71). *Hrvatska gramatika* donosi sljedeću podjelu nenaglasnica:

⁴ „(göre = na visini, göreē = komparativ prema *zlò*, göre = množina od imenice *gòra*, göreē = prezent od glagola *gòrjeti*)“ (Težak i Babić, 2009: 84).

„Prednaglasnice su:

1. prijedlozi, i to svi jednosložni prijedlozi, od dvosložnih: *među, mimo, nada, poda, pokraj, preko, prema, oko*, od trosložnih npr. *umjesto* i svi prijedlozi složeni s prijedlogom *iz-*, npr. *između, iznad, ispod*;
2. veznici: *a, i, ni, da, kad* (*kad* može biti i naglašen);
3. niječna čestica *ne*.

Zanaglasnice su:

1. zamjeničke, i to:
 - a. nenaglašeni oblici ličnih zamjenica:
genitiv – *me, te, ga, je, nas, vas, ih*
dativ – *mi, ti, mu, joj, nam, vam, im*
akuzativ – *me, te, ga (nj), ju (je), nju, nas, vas, ih*
 - b. nenaglašeni oblici povratne zamjenice:
genitiv – *se*
dativ – *si*
akuzativ – *se*
2. glagolske, i to:
 - a. nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*: *sam, si, je, smo, ste, su*
 - b. nenaglašeni oblici prezenta glagola *htjeti*: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*
 - c. nenaglašeni oblici aorista glagola *biti*: *bih, bi, bi, bismo, biste, bi*
3. veznčko-upitno *li*“ (ibid.: 72).

Treba istaknuti kako su zanaglasnice uvijek nenaglašene⁵, dok će prednaglasnice to biti samo kada se nađu „ispred riječi s uzlaznim naglascima (´ i ˘), npr. *u vòdi, bez nàdē, po ljepòti, na jèziku, pri ràdu, ne zòvi*“ (ibid.). Kada se pak prednaglasnica nađe ispred riječi s nekim od dva silazna naglasaka (˘ i ˘), tada se naglasak pomiče na prednaglasnicu i ona postaje naglašena, primjerice „*grâd – ù grâd, zòru, ù zoru, prèd zoru, vòdu – pò vodu* (...) itd.“ (ibid.). Također, prednaglasnice postaju naglašene i „kada se nađu ispred pauze, npr. *i živòtinje î, štò je vâžno, ljúdi*“, navodi *Hrvatska gramatika* (ibid.). Ipak, sve je učestalije neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu, a taj je odmak od naglasne norme objašnjen u nastavku rada.

⁵ *Hrvatska gramatika* navodi primjer nenaglašenih oblika glagola *biti* koji ipak mogu biti naglašeni, ali smo kada imaju rečenični naglasak, primjerice „*Ako ti nè bi, já bih*.“ (Barić i dr., 2005: 72).

2.5. Raspodjela naglasaka i zanaglasne dužine

Temelj je suvremene standardne prozodije novoštokavsko naglašavanje i ono je „ishod prozodijske evolucije koja se davno smirila“, navodi Helena Delaš u knjizi *Hrvatska preskriptivna akcentologija* (2013: 15). Tijekom 15. stoljeća silazni su se naglasci premiještali jedan slog unaprijed pa su se iz dvonaglasnog sustava (˘, ˆ) „razvila oba mlada uzlazna naglasaka (˘, ˆ) pa je *vodà, pīši, djevōjka, rūkōm, kojī* prešlo u *vòda, píši, djèvōjka, rúkōm, kòjī*“ (Delaš, 2013: 15). „Hrvatsko je standardnojezično naglašavanje (...) zapadnonovoštokavsko naglašavanje“, navodi *Hrvatski jezični savjetnik* (Barić i dr., 1999: 71) te zaključuje kako „nema silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u hrvatskome standardnom jeziku“, već je takvo, silazno, naglašavanje nepočetnih slogova obilježje razgovornog stila (ibid.: 73). Naglasci se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku raspoređuju prema sljedećim pravilima:

1. „silazni naglasci stoje samo na prvom slogu riječi jer da su na kojem drugom, prelazili bi naprijed i metatonirali se
2. na jednosložnim toničkim riječima (naglasnicama) stoje samo silazni naglasci, tj. izvorni, nemetatonirani
3. na posljednjim slogovima riječi nema naglasaka jer su odatle prešli naprijed
4. slogovi pred naglašenim slogom su samo kratki jer su prefiksi i prednaglasnice kratkih slogova“ (Delaš, 2013: 16).

Zanaglasna se dužina „veže uz naglasak ispred sebe zbog toga što ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi“ (Barić i dr., 2005: 69). Tako se glasovni niz [*tâjgrâdīkùću*] može raščlaniti isključivo kao *tâj grâdī kùću*, a nikako kao *tâj grâd ī kùću* (ibid.).

U sljedećem su poglavlju ovoga rada opisani odmaci od naglasne norme koji se uglavnom odnose na odstupanja od pravila o raspodjeli naglasaka.

3. Odstupanja od naglasne norme

U hrvatskom se književnom jeziku ponekad odstupa od pravila o raspodjeli naglasaka. Mjesta mogućih odstupanja od naglasne norme pobrojana su u proučavanim gramatikama hrvatskoga jezika⁶, a tim je problematičnim mjestima najviše pozornosti posvećeno u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*. Naglasna je norma „najproblematičnija norma hrvatskoga standardnog jezika“, navodi Ivo Pranjković (2001: 304), a tu tvrdnju potvrđuju brojna problematična mjesta, odnosno mjesta odstupanja od naglasne norme. Blaženka Martinović u svom radu *Odmaci od preskriptivne naglasne norme* (2006: 248) navodi kako se ta odstupanja očituju u silaznim naglascima na nepočetnim slogovima riječi, pomicanju naglasaka ulijevo, (ne)prenošenju silaznih naglasaka na prednaglasnicu te izostanku zanaglasne dužine (2006: 248).⁷

3.1. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi

Kada je riječ o odstupanjima od naglasne norme, treba istaknuti kako se ona ponajprije odnose na silazne naglaske na nepočetnim slogovima riječi. Ivo Škarić u svojoj je knjizi *Hrvatski govorili!* (2006: 65-66) mogućnost pojavljivanja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi podijelio u tri skupine:

1. markirane riječi i usklici
2. složenice, superlativi pridjeva i priloga te kratice
3. oblici koje obilježava silazni naglasak (vokativ jednine, genitiv množine i prezent).

3.1.1. Markirane riječi i usklici

Ponašanje naglasaka markiranih riječi (*mužàča, zajebànt, zafrkànt* itd.) nije bitno jer one i „jesu zato markirane što iz jezičnog tkanja strše“ (Škarić, 2006: 66). Na sličan se način gleda i na usklike koje knjiga *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (Vukušić i dr., 2007: 203) i ne usustavljuje u naglasne tipove jer nemaju ograničenje na kojem se slogu može naći koji naglasak.

⁶ Proučavane su sljedeće gramatike hrvatskoga jezika: *Hrvatska gramatika* (Barić i dr., 2005), *Gramatika hrvatskoga jezika* (Težak i Babić, 2009), *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (Ham, 2017), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić i Pranjković, 2007) te *Praktična hrvatska gramatika* (Raguž, 1997).

⁷ Osim navedenih odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika u radu *Odmaci od preskriptivne naglasne norme* (Martinović, 2006: 248) navodi se i smanjenje broja promjenjivih naglasnih tipova te gubitak tonske opreke u kratkih slogova koji neće biti obrađeni u okviru naglasnih obilježja osječkoga govora.

3.1.2. Složenice, superlativi pridjeva i priloga te kratice

Kod složenica se pak silazni naglasak može pojaviti na nepočetnom slogu kada njezin drugi dio na svom početnom slogu ima silazni naglasak (Škarić, 2006: 66-67). Riječ *vlâsnik* ima dugosilazni naglasak na svom prvom slogu, a riječ *prîvreda* kratkosilazni i u tim primjerima ništa nije sporno sve dok one nisu dijelom složenice. Međutim, kada se *vlâsnik* i *prîvreda* nađu u drugom dijelu složenice, tada se često može čuti *brodovlâsnik* i *poljoprîvreda*. Upravo te primjere *Hrvatska gramatika* donosi kao drugu naglasnu mogućnost, prednost dajući naglasnim rješenjima *brodovlâsnîk* i *poljoprîvreda* koja su u skladu sa sustavnom naglasnom normom (Barić i dr., 2005: 71). *Praktična hrvatska gramatika* navodi kako su odstupanja od naglasne norme hrvatskoga književnog jezika česta u složenicama u kojima „silazni naglasak može stajati i na unutrašnjem, nepočetnom slogu“ pa se tako, u razgovornome jeziku, često može čuti „*jugozâpad, primoprêdaja, kupoprêdaja, poljoprîvreda* itd.“ (Raguž, 1997: 446-447). *Školska gramatika hrvatskoga jezika* također potvrđuje mogućnost pojavljivanja silaznoga naglasaka na nepočetnom slogu nekih složenica, primjerice *brodovlâsnik, kojekûd, poljoprîvreda* uz objašnjenje kako su ta „odstupanja pojedinačna i glavniinom pripadaju razgovornomu jeziku“ (Ham, 2017: 28). U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića navodi se kako su silazni naglasci na nepočetnim slogovima imeničkih tvorenica, primjerice u riječima *jednokâtница, maloprêdaja, nazoviprîjatelj*, „danas uobičajeni“, ali dozvoljeni samo u razgovornom stilu (2007: 171). Osim toga, silazni naglasci na nepočetnim slogovima pojavljuju se i u jednopojmovnim pridjevnim složenicama, primjerice u riječima *desetomjêsečnî* i *imovinskoprâvnî*, navode isti autori (Silić i Pranjković, 2007: 177). Stjepko Težak i Stjepan Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* navode kako višesložne riječi na unutrašnjim slogovima mogu imati isključivo uzlazne naglaske te da posljednji slog ne može biti naglašen, od čega se pak izuzimaju samo usklici, primjerice *ahâ* i *ohô* (2005: 83). Ivo Škarić u knjizi *Hrvatski govorili!* navodi tri moguća rješenja otklanjanja silaznoga naglasaka s nepočetnoga sloga (2006: 67). On se može pomaknuti jedan slog unaprijed te postati kratkouzlaznim (*brodovlâsnîk, poljoprîvreda*), ili neoslabljeno prijeći na prvi slog (*bròdovlasnik, pòljoprîvreda*) ili ostati na istom slogu, ali postati uzlazni (*brodovlâsnik, poljoprîvreda*).

Silazni naglasci na nepočetnim slogovima mogu se pojaviti i u superlativima pridjeva i priloga kada njihov drugi dio na svom početnom slogu ima silazni naglasak. Dakle, razlog je pojavljivanja silaznoga naglasaka na unutrašnjem slogu složenica te superlativa pridjeva i priloga, koji se mogu opisati i kao složenice nastale dodavanjem prefiksa *nâj-* komparativnom obliku,

jednak (Škarić, 2006: 66). Tako se u govoru mogu čuti primjeri *najbòlji, najgòri, najvèći, najgùšći, najdònji*, što je odstupanje od naglasne norme, ali i *nâjbolji, nâjgori, nâjveći, nâjgušći, nâjdonji* koji su u skladu s pravilima o raspodjeli naglasaka. Osim toga, „takve se složenice mogu izgovoriti i kao polusloženice, tj. s dva naglasaka“, primjerice *nâjbòlji, nâjgòri, nâjvèći, nâjgùšći, nâjdònji* (ibid.: 67). Ivan Zoričić u svom radu *Naglasak pridjeva u hrvatskom književnom jeziku* (1994: 34) potvrđuje kako superlativi pridjeva i priloga mogu imati dva naglasaka, „dugosilazni na *nâj-* i naglasak komparativa“ te zaključuje kako „jedino trosložni superlativi mogu, ali i ne moraju zadržati naglasak komparativa u drugom dijelu: *nâjgòrī i nâjgorī, nâjvèći i nâjveći*“. Treba istaknuti kako jedna riječi može imati jedan naglasak, a pojavljivanje je drugoga naglasaka u istoj riječi odstupanje od naglasne norme hrvatskoga književnog jezika. *Hrvatska gramatika* navodi mogućnost pojavljivanja dva naglasaka u superlativima pridjeva i priloga od kojih je drugi silazni na nepočetnom slogu s primjerima *nâjbòlji, nâjgùšći i nâjmèkše* (Barić i dr., 2005: 183-184), a isto potvrđuje i *Školska gramatika hrvatskoga jezika* s jednakim primjerima *nâjbòlji i nâjgùšći* (Ham, 2017: 28).⁸

Kod kratica koje se izgovaraju imenovanjem slova silazni se naglasak na posljednjem slogu može čuti vrlo često, primjerice *beihâ* (BiH), *hadezê* (HDZ), *esdepê* (SDP), *esadê* (SAD) (Škarić, 2006: 66). Kada bi se na njih primijenila moguća rješenja otklanjanja silaznoga naglasaka s nepočetnoga (i posljednjega) sloga, tada bi se one izgovarale *beiha* ili *bèiha, hadèze* ili *hàdeze, esdèpe* ili *èspepe, esàde* ili *èsade*, što zvuči vrlo neobično. Kod kratica koje se ne izgovaraju imenovanjem slova, primjerice *ùdba* (UDBA) ili *jázu* (JAZU), silazni se naglasci ne pojavljuju na nepočetnim slogovima (ibid.: 69). *Hrvatska gramatika* potvrđuje kako se silazni naglasak na nepočetnom slogu javlja „u kriticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova“ pa će se tako SAD i HDZ gotovo uvijek izgovoriti kao *esadê* i *hadezê*, a ne kao *esàdê* i *hadèzê* koji se donose na prvom mjestu jer u skladu sa sustavnom naglasnom normom (Barić i dr., 2005: 71). U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića navodi se samo izgovor pojedinih kratica sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, ali bez napomene kako je to odmak od norme, primjerice *haeselès* (HSLs), *uên* (UN), *haenkâ* (HNK) (2007: 105). *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham

⁸ *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža i *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića potvrđuju mogućnost pojavljivanja dva naglasaka u superlativima pridjeva i priloga, ali ne donose primjere u kojima je drugi naglasak silazni na nepočetnom slogu. U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića nisu potvrđeni ni primjeri superlativa pridjeva i priloga s dva naglasaka ni primjeri superlativa pridjeva i priloga sa silaznim naglascima na nepočetnom slogu.

i *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića ne donose primjere kratica kao mjesta na kojima se može pojaviti silazni naglasak na nepočetnom slogu.

3.1.3. Oblici koje obilježava silazni naglasak (vokativ jednine, genitiv množine i prezent)

Vokativ je padež koji ima poseban status jer se smatra oblikom usklika i zato se naglasak vokativa obrađuje posebno. Naglasak vokativa jednine metatonira uzlazne naglaske nominativa u silazne što je problematično kod riječi s naglaskom na nepočetnom slogu⁹ (Vukušić i dr., 2007: 32-33). Tako se u govoru često može čuti kako *jezikoslóvac* u vokativu jednine postaje *jezikoslóvče*, što je odstupanje od naglasne norme jer se silazni naglasak pojavljuje na nepočetnom slogu. Dva su moguća rješenja tog problema: oslabljeno pomicanje naglaska (*jezikòslovče*) ili kratkosilazni naglasak na prvom slogu (*jèzikoslovče*) što propisuju noviji standardolozi (Škarić, 2006: 69). Proučavane gramatike hrvatskoga jezika ne donose vokativ jednine kao mjesto mogućega odstupanja od naglasne norme u vidu pojavljivanja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima.

Naglasak genitiva množine, kao i naglasak vokativa jednine, pretežno je silazan, navodi Blaženka Martinović u svom radu *Naglasak genitiva množine* (2011: 115). Silazni se naglasak na nepočetnom slogu tako može pojaviti u genitivu množine „riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima, npr. *iskústāvā – iskústāvā, muškārācā – muškārācā, udōvācā – udōvācā*“ (Barić i dr., 2005: 71). Tri su mogućnosti naglašavanja genitiva množine koje bi bile normativno prihvatljive. Prva mogućnost podrazumijeva prebacivanje naglaska jedan slog unaprijed koji tako postaje kratkouzlazni, a tu mogućnost potvrđuju navedeni primjeri *iskústāvā, muškārācā, udōvācā* i upravo tu mogućnost priznaje klasična norma (Škarić, 2006: 70). Druga se mogućnost danas „vrlo rijetko ostvaruje“ (Martinović, 2011: 121), a ona podrazumijeva zadržavanje mjesta naglaska u genitivu množine uz metatoniju, primjerice *iskústāvā, muškārācā, udōvācā*. Treća mogućnost podrazumijeva ostvarivanje kratkosilaznoga naglaska na prvom slogu, primjerice *iskústāvā, muškārācā, udōvācā*. Mogućnost silaznog naglaska na nepočetnom slogu, primjerice *iskústāvā, muškārācā, udōvācā*, predstavlja odstupanje od naglasne norme, ali se ona u govoru često može čuti. *Hrvatska gramatika* potvrđuje genitiv množine riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima problematičnim mjestom u kojem se može pojaviti silazni naglasak na nepočetnom slogu (Barić i dr., 2005: 71). Ista gramatika na prvome mjestu

⁹ To neće biti problem u riječima s uzlaznim naglaskom na prvom slogu jer će i vokativni silazni naglasak ostati na prvom slogu (*báka – bāko*).

donosi primjere koji su u skladu s naglasnom normom, a na drugome primjere koji predstavljaju odstupanje od naglasne norme, primjerice *iskústāvā – iskústāvā, muškārācā – muškārācā, údōvācā – udōvācā* (ibid.). U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* Dragutina Raguža također se ističe genitiv množine kao mjesto mogućega pojavljivanja silaznoga naglasaka na nepočetnom slogu i to kod višesložnih riječi tipa *izuzétak – izuzétākā, Crnogórac – Crnogórācā, dvanaestérac – dvanaestérācā* i sl. (1997: 448). *Praktična hrvatska gramatika*, jednako kao i *Hrvatska gramatika*, na prvome mjestu donosi naglasna rješenja koja su u skladu s naglasnom normom, primjerice *izùzētākā, Crnògōrācā, dvanaèstērācā*. *Školska gramatika hrvatskoga jezika* potvrđuje isti odmak od naglasne norme s primjerima *iskústāvā, muškārācā, podátākā, trenûtākā*, koji, jednako kao i *Praktična hrvatska gramatika* (Raguž, 1997: 448) pripisuje razgovornomu jeziku (Ham, 2017: 28). *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića i *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića ne navode odstupanje od naglasne norme u vidu silaznoga naglasaka na nepočetnom slogu genitiva množine.

Silazni se naglasci na nepočetnim slogovima riječi ne pojavljuju samo u imenicama „nego ih nalazimo i u glagolskim oblicima (*čestítāmo, govôrīmo, iz vīda, organizīrān, ostāvlja, pojačāvā, potèci, prehlāden, prošīren, razgovārām, usāden*)“, navodi *Hrvatski jezični savjetnik* (Barić i dr., 1999: 72). Tako se i u prezentu nekih glagola s uzlaznim naglaskom u infinitivu mogu pojaviti silazni naglasci. Problematična su mjesta upravo kod infinitiva glagola kojima taj uzlazni naglasak nije na početnom slogu pa se tako primjerice može čuti *pohvāliti* i *pohvālim* (Škarić, 2006: 72). Ipak, u proučavanim gramatikama hrvatskoga jezika pojavljivanje silaznoga naglasaka na nepočetnom slogu prezenta nije potvrđeno.

3.2. Naglasak posuđenica

Silazni se naglasci na nepočetnim slogovima riječi često pojavljuju i u posuđenicama, a hrvatski jezikoslovci o tom problematičnom mjestu imaju različita stajališta (Rajle, 2021: 149). Ivo Škarić, Đurđa Šakvić i Gordana Varošaneć-Škarić u svom radu *Kako se naglašavaju posuđenice* (1995: 130) zastupaju stajalište da „posuđenice jesu posuđenice i da im naglasno normiranje mora označiti taj status“ te kako je dobro da „posuđenica u sebi nosi prozodijski trag jezika iz kojega je“ jer je težnja „da posuđenice ne postanu usvojenice“. Isti autori (Škarić i sur., 1995: 138) zaključuju kako je „sasvim legitimno da se kodificira za te riječi i silazni naglasak na nepočetnim slogovima ako suvremeni jezični osjećaj upravo tako traži“. S druge pak strane, stajalište je *Hrvatskog jezičnog savjetnika* kako se ne može „istodobno braniti tvrdnja da su silazni

naglasci u nepočetnim slogovima normalni i standardni i tvrdnja da se zadržavanjem izvornih naglasaka u takvim riječima (posuđenicama) čuva trag o stranome podrijetlu tih riječi i time sprečava njihov ulazak u hrvatski standardni jezik“ (Barić i dr., 1999: 72). Svoje stajalište brane tvrdnjom da „ako je silazno naglašavanje nepočetnih slogova unutarnje svojstvo hrvatskoga standardnog jezika, ako je ono normalno i ako ga prozodijska pravila i ‘hrvatski jezični osjećaj’ dopuštaju, onda su posuđenice s takvim naglascima normalne hrvatske riječi koje potpuno pripadaju hrvatskomu standardnom jeziku, potpuno su u nj uklopljene pa ih ne bi trebalo vraćati tamo odakle su došle, jer su postale pravim usvojenicama“ (ibid.). *Hrvatski jezični savjetnik* zaključuje kako su silazni naglasci na nepočetnim slogovima posuđenica, ali i svih ostalih riječi, nenormalni (ibid.: 73). Naglasak se posuđenica prilagođava hrvatskomu standardnom jeziku prenošenjem na prethodni slog u obliku kratkouzlaznog naglasaka (*dirigent*), prenošenjem na prvi slog u obliku kratkosilaznog naglasaka (*imperativ*), ili metatonizira u uzlazni naglasak na izvornom mjestu naglasaka (*epizoda*), navodi Helena Delaš (2013: 62). Upravo ti prilagodbeni postupci trebaju biti primijenjeni na sve posuđenice, navodi *Hrvatska gramatika* (Barić i dr., 1999: 71-74), što potvrđuje primjerima (*dirigent – dirigènt, hàrfística – harfística – harfística, infòmātor – informātor, rezimē – rezimè, telèvizija – televízija – televízija*). Ipak, u razgovornome se jeziku često mogu čuti posuđenice sa silaznim naglascima na nekom od nepočetnih slogova (*koeficijènt*), a „naglasak kakav preporučuje jezična norma izgleda neobičan iako pravilan“ (*koeficijent*), ističe Dragutin Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997: 447). Veći je međutim broj posuđenica koje su „prihvaćene s naglaskom hrvatske norme“ iako u razgovornom jeziku često čuvaju strano mjesto naglasaka, odnosno silazni naglasak na nepočetnom slogu, primjerice *radijātor (radijātor), ambàsādor (ambasādor), akumulātor (akumulātor), projèktant (projektānt), manipulānt (manipulānt), dirigènt (dirigènt), producent (producènt)* (Raguž, 1997: 447-448). Ipak, „takvi izuzeci vezani za sufikse *-it, -ant, -ent, -or*“, dok se kod posuđenica koje završavaju na *-ist* „naglasak na sufiksu doživljava kao gruba pogreška“ (*humānist – humanìst, nacionālist – nacionalìst*), zaključuje Dragutin Raguž (1997: 448). *Školska gramatika hrvatskoga jezika* ističe kako „posljednji slog u riječi može biti naglašen i može biti naglašen silaznim naglaskom“, između ostalog, i u neprilagođenim tuđicama (*asistènt, atašè, bifè, dirigènt, dosjè, žiri*) (Ham, 2017: 28). Također, i Josip Silić i Ivo Pranjković u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007: 20) potvrđuju mogućnost pojavljivanja silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u posuđenicama (*organizātor, relik, defèkt, subjèkt, asistènt, kontinènt*) uz napomenu kako „takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne.“ *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića ne spominje naglasak posuđenica.

Mislav Benić u svom radu *Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji* (2007: 17-18) navodi kako naglasak posuđenica koje završavaju na *-ist*, *-ant* i *-ent* u osječkom govoru ovisi o broju slogova pa će tako one dvosložne imati kratkouzlazni naglasak (*stīlist*, *žīrant*, *stūdent*), dok će višesložne imati kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu (*evandēlist*, *protestānt*, *instrumēt*). Jednako je i s posuđenicama koje završavaju na *-ator*, ako je njihov korijen jednosložan, na njemu će se nalaziti kratkouzlazni naglasak (*gnjāvātor*), a „ako je višesložan, naglasak je na sufiksu“ (*programātor*) (Benić, 2007: 17-18). Lorna Rajle u svom radu *Naglasak posuđenica u osječkom govoru* (2021: 175) ističe postojanje „dvije naglasne inačice koje se najčešće upotrebljavaju u izgovoru posuđenica“, a to su „ostvaraj silaznoga naglaska na nepočetnome slogu riječi“, primjerice *asistēt* i „ostvaraj kratkouzlaznoga naglaska na prvome slogu riječi“, primjerice *stūdent*. Jednako kao i Mislav Benić, Lorna Rajle (ibid.) u vezu dovodi naglasak posuđenice s brojem slogova te zaključuje kako se „učestalost ostvaraja silaznoga naglaska povećava s brojem slogova“, ali je nastavak posuđenice taj koji određuje minimalan broj slogova potreban za ostvarivanje silaznoga naglaska. Ista autorica (Rajle, 2021: 175) tako dolazi do sljedećeg zaključka:

„... silazni [se] naglasak na nepočetnome slogu ostvaruje u trosložnim i višesložnim posuđenicama na *-nt* i *-st* (*asistēt*, *kontinēt*, *idealīst*, *pesimīst*, *optimīst*) te četverosložnim i višesložnim posuđenicama na *-or* (*restaurātor*, *administrātor*, *televīzor*), a posuđenice na *-or*, *-nt* i *-st* s manjim brojem slogova izgovaraju se najčešće s uzlaznim naglaskom na prvome slogu (*tālent*, *dōcent*, *dīrektor*, *ōrator*, *tūrist*, *čēlist*).“

Lorna Rajle naglasak posuđenica dovodi u vezu i sa životnom dobi stanovnika Osijeka. Tako ispitanici najstarije dobne skupine¹⁰ dvosložne posuđenice koje završavaju na *-st* izgovaraju sa silaznim naglaskom na posljednjem slogu (*turīst*) češće od ispitanika najmlađe dobne skupine¹¹ koji „takav naglasak ostvaruju vrlo rijetko“ (Rajle, 2021: 175). Također, ista autorica (2021: 175) primjećuje postojanje tendencije češćeg ostvarivanja uzlaznoga naglaska na predzadnjem slogu u višesložnim posuđenicama koje završavaju na *-or* (*televīzor*, *inicijātor*) te trosložnim i višesložnim posuđenicama koje završavaju na *-st* (*optimīst*, *ideālist*) kod ispitanika najstarije i srednje dobne skupine.¹² Lorna Rajle navodi kako u osječkom govoru dolazi do napuštanja navike „preinake

¹⁰ Ispitanici najstarije dobne skupine u istraživanju koje je provela Lorna Rajle o naglasku posuđenica u osječkom govoru Osječani su stariji od 63 godine.

¹¹ Ispitanici najmlađe dobne skupine u istraživanju koje je provela Lorna Rajle o naglasku posuđenica u osječkom govoru Osječani su u dobi od 14 do 26 godina.

¹² Ispitanici srednje dobne skupine u istraživanju koje je provela Lorna Rajle o naglasku posuđenica u osječkom govoru Osječani su u dobi od 27 do 63 godine.

silaznoga naglaska na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton“ kod višesložnih posuđenica koje završavaju na *-or* i trosložnih i višesložnih posuđenica koje završavaju na *-st* i *-nt* te zaključuje kako se „može pretpostaviti da će se ta navika u Osijeku s vremenom izgubiti.“ (ibid.: 175-176). Do jednakih zaključaka dolazi i Blaženka Martinović u svom radu *Naglasna norma neutralnoga varijeteta suvremenoga hrvatskog jezika* (2018: 124-131) koja, istraživši govor jezikoslovaca u radijskoj emisiji *Govorimo hrvatski*, zaključuje kako se dvosložne i trosložne posuđenice neutralno izgovaraju „bez silaznog tona izvan početnog sloga“, odnosno s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (*sènātor, pròjektor, kòrektor, dìrektor, stùdent*), a „višesložne se doživljavaju usiljeno s prenesenim naglaskom (*manipulātor, torèādor, recitātor, okupātor, radijātor*)“, odnosno neutralno su doživljene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, primjerice *manipulātor, toreādor, recitātor, okupātor, radijātor*.

U istraživačkom se dijelu ovoga rada ispituje ostvaraj naglaska posuđenica koje završavaju na *-or, -ist, -ant* i *-ent* u osječkih govornika.

3.3. Pomicanje naglaska ulijevo

Pomicanje naglaska ulijevo podrazumijeva pomicanje naglaska sve do prvoga sloga i to na mjestima u kojima nema opravdanoga razloga za prebacivanjem jer se radi o uzlaznim naglascima na nepočetnim slogovima što naglasna norma dozvoljava, navode Anita Runjić-Stoilova i Ivana Bartulović u svom radu *Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u* (2009: 162). Iste autorice (Runjić-Stoilova i Bartulović, 2009: 162) pojašnjavaju kako „do prebacivanja dolazi zbog uvjerenja da je vlastiti nespontani izraz pogrešan te se, zbog želje da se približi standardu uzlazni naglasci nepotrebno prebacuju na početni slog, ostvarujući se pritom kao uzlazni ili kao silazni“. Primjeri su bezrazložnog prijenosa naglaska „*òporavak < opòravak, dödūšē < dodūšē*“ (Martinović, 2014: 48). Pomicanje naglaska ulijevo može biti uvjetovano analogijom, odnosno riječ je o „naglasnome povođenju za osnovom u tvorenica“, navodi Blaženka Martinović u knjizi *Na pútu do náglasnē nôrmē – oprìmjereno ìmenicama* (2014: 48) što potvrđuje primjerima „*neçàkinja* i *nèçakinja < nèçāk; rođàkinja* i *ròđakinja < ròđāk, jezìkòslòvlje* i *jèzikòslòvlje < jèzik*“. Osim toga, ista autorica (Martinović, 2014: 49) primjećuje i kako je pomicanje naglaska ulijevo često i kod višesložnih imenica na *-ost*, primjerice: *mnogòstrukōst > mnògostrukōst, mladòlikōst > mlādolikōst, nesávjesnōst > nèsavjesnōst, nepòuzānōst > nèpouzānōst*, a javlja se i kod govornika „koji nisu naučili standardni izgovor“ pa se u govoru često mogu čuti *žìtarice, kùkuruz, ìstomišljenìk* i *nèdonošçād* umjesto

pravilnih *žitàrice, kukùruz, istòmišljenĭk / istomišljenĭk* i *nedònoščād* (ibid.: 48). Proučavane gramatike hrvatskoga jezika ne navode pomicanje naglasaka ulijevo na mjestima u kojima za to nema opravdanoga razloga u okviru mjesta odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika.

3.4. (Ne)prenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu

Prenošenje, odnosno pomicanje naglasaka obuhvaćanje je prednaglasnice naglaskom, a ono može biti neoslabljeno i oslabljeno (Barić i dr., 2005: 91). Neoslabljeno je prenošenje naglasaka ono prenošenje pri kojem prednaglasnica uvijek ima kratkosilazni naglasak, primjerice *nà vodu, ù rùke, nè ukrāde*, navodi Helena Delaš (2013: 16). Ista autorica (Delaš, 2013: 16) ističe kako je oslabljeno prenošenje naglasaka ono prenošenje pri kojem prednaglasnica uvijek ima kratkouzlazni naglasak što potvrđuju primjeri *òd kućē, dò mājĭkē, nē čujēm*. Prenošenje naglasaka dosljedno se provodi u izgovornim cjelinama prijedloga i nenaglašenog oblika zamjenice (*nà me, ùzā se*) te prijedloga i instrumentala *mnôm (sā mnôm)*, a održivo je, zbog čestote upotrebe, i u dvosložnim i trosložnim izgovornim cjelinama prijedloga i naglašenoga oblika zamjenice (*nà mene, zà sebe*) te niječne čestice *ne* i glagola bez pridodanoga prefiksa (*nē rādĭm, nē pītām*) (ibid.: 43). Neprenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu odstupanje je od naglasne norme hrvatskoga jezika jer, ako se silazni naglasak naglašene riječi ne prenese na prednaglasnicu, tada će se silazni naglasak naći na nepočetnom slogu izgovorne cjeline. *Hrvatska gramatika* navodi kako je neprenošenje naglasaka često, ali je ono obavezno u izgovornim cjelinama prijedloga i nenaglašenoga oblika zamjenice, niječne čestice *ne* i glagola te prijedloga i instrumentala *mnôm* (Barić i dr., 2005: 92). *Praktična hrvatska gramatika* ističe kako „čestica *ne* najredovitije i najdosljednije preuzima naglasak“, primjerice *spāvām – nē spāvām, čekam – nē čekām* i sl., a na veznike se naglasak uglavnom ne prenosi (Raguž, 1997: 449). Ipak, Dragutin Raguž (1997: 307) u svojoj gramatici napominje kako naglasak prelazi na veznik *i* kada on „obilježuje, pridodaje riječ, a pritom je i ističe u rečenici“, a ne prelazi onda kada „obilježuje i ističe rečenicu“. Kada veznik *i* obilježuje riječ, on ide za njom i pri promjeni redoslijeda riječi u rečenici te preuzima njezin (silazni) naglasak, primjerice *Ì jā ću íci s njom. – S njom ću íci ì jā.*, a kada obilježuje cijelu rečenicu, uvijek stoji na njezinom početku, primjerice *I jā ću íci s njom. – I ìci ću ja s njom.* (Raguž, 1997: 307). Vrlo rijetko prenošenje naglasaka na veznike potvrđuje i Helena Delaš u svom radu *Naglasak na proklitici* (2003: 27), a slučaj kada se prenošenje ostvaruje veza je „kraćih zamjenica i veznika *i* i *ni*“ što potvrđuju primjeri „*To znamo ì jā ì tī. To ne znamo nì jā, nì òn*“. Ipak, „malo je govornika hrvatskoga standardnog jezika za koje bi iste rečenice izgovorene: *To znamo i jā i tī. To ne znamo ni jā, ni òn.*, bile logički i psihološki izražajnije“, već bi zaključili kako je „upravo takvo naglašavanje

neutralno i neekspresivno“, navodi ista autorica (Delaš, 2003: 27). Također, *Praktična hrvatska gramatika* navodi kako su odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika česta u neprenošenju silaznih naglasaka s jednosložnih i dvosložnih riječi na prijedloge pa se nerijetko može čuti *iz grāda, na ũlici i po krŭh* umjesto *iz grāda, nā ulici i pò kruh* koje nalaže norma (Raguž, 1997: 450). Odstupanja su još češća kod riječi s tri ili više slogova pa se tako često može čuti *u Vīnkōvcima, iz Šībenīka* te *u vlākovima*, umjesto *pravilnih ũ Vīnkōvcima, iz Šībenīka* te *ũ vlakovima* koje Dragutin Raguž (1997: 451) opisuje kao „snažno regionalno (štokavski) obilježene“. *Praktična hrvatska gramatika* zaključuje kako prenošenja naglasaka na prednaglasnicu često nema iako ga naglasna norma zahtijeva, a „za to će trebati dati detaljnija pravila u opisu hrvatskoga naglasaka“ (Raguž, 1997: 452). *Školska gramatika hrvatskoga jezika* ističe kako se naglasak „može pomaknuti na prednaglasnicu“, ako ispred nje stoji silazno naglašena naglasnica, primjerice *Nā žalost, nē znam ništa. – Na žālost, ne znām ništa.* (Ham, 2017: 30). Stjepko Težak i Stjepan Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* navode, jednako kao Sanda Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika*, kako se silazni naglasak „može pomaknuti na prednaglasnicu“ kada se nađe pred silazno naglašenim slogom, što potvrđuju primjerom „*Nā žalōst, idem ũ grād.* (umjesto: *na žālōst, u grād*) (2005: 82). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića ne upozorava na odstupanje od naglasne norme u vidu neprenošenja silaznih naglasaka na prednaglasnicu.

3.5. Izostanak zanaglasne dužine

Izostanak zanaglasne dužine često je odstupanje od naglasne norme hrvatskoga jezika. Josip Silić i Ivo Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* navode kako je zanaglasna dužina „činjenica strukture hrvatskoga jezika, pa onda i činjenica gramatike hrvatskoga jezika“ i upravo ju zato „treba pisati svugdje gdje to gramatika nalaže“ (2007: 20). S druge pak strane, *Hrvatska gramatika* navodi kako je u razgovornom jeziku njezin izostanak čest (Barić i dr., 2005: 70), a *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* ističe kako se ona u komunikaciji „i izgovara i ne izgovara“ (Silić i Pranjković, 2007: 20). *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham i *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića ne navode izostanak zanaglasne dužine u okviru mjesta odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika. Ostvarivanje se zanaglasnih dužina u hrvatskom razgovornom jeziku doživljava nepoželjnim, regionalno obilježenim, a povezuje se i s društvenim statusom „pri čemu se oni koji ih sustavno čuvaju nerijetko procjenjuju slabije obrazovanima i smještaju u kategoriju nižega društvenog statusa“ (Rajle i sur., 2020: 54).

4. Naglasna obilježja osječkoga govora: Otežu li Osječani?

Osijek, po broju stanovnika najveći grad u Slavoniji, sjedište je Osječko-baranjske županije te gospodarsko i kulturno središte cijele istočne Slavonije, Baranje i hrvatskoga dijela Srijema. „Osječki gradski govor ima novoštokavski četveronaglasni sustav“, a kao takav razlikuje se „od dobroga dijela staroštokavskih govora šokačkih sela u Slavoniji koja imaju stariji petonaglasni sustav (‘, ^, ‘, ‘, ~) s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama“, navodi Mate Kapović u svom radu *Jezični utjecaj velikih gradova* (2004: 102). Kada pak staroštokavci žele govoriti standardno, služe se upravo osječkim novoštokavskim naglasnim sustavom koji je „jezični uzor za većinu seoskih idioma toga dijela Slavonije“ (Kapović, 2004: 102). Tako primjerice „staroštokavac koji u svojem organskom idiomu govori *očŭvām* došavši u Zagreb (gdje se veli *očŭvam* s naglaskom na istom mjestu), ne zadržava taj svoj izvorni naglasak¹³ (...), nego govori dosljedno osječki, novoštokavski *očŭvām*“, zaključuje Mate Kapović (2004: 102-103). Alma Vančura, analiziravši govor stanovnika Osijeka, dolazi do zaključka koji predstavlja u svom predavanju *Kako govore legice i lege?* (2010) na 7. znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem „Istraživanja govora“:

„U osječkom govoru pojavljuju se sva četiri naglasaka, relativno visok zanaglasni slog iza uzlaznoga naglasaka i duljenje kratkoga naglašenog sloga, relativno dosljedno prebacivanje naglasaka na prednaglasnicu, jednosložan izgovor dugoga jata, samoglasnički r ostvaruje se i dugo i kratko, ali se često krati, javljaju se dugi i kratki zanaglasni slogovi, uz često kraćenje dugih i neutraliziranje razlika.“

Mislav Benić u svom radu *Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji* (2007: 7-9) predstavlja posebnosti osječkoga govora u odnosu na standardni naglasni sustav i navodi kako su njegove osobitosti „izrazito visok zanaglasni slog iza uzlaznoga naglasaka“, silazni naglasak na nepočetnom slogu u genitivu množine imenica tipa *komárac*¹⁴ (*komâraca*) te silazni naglasak u vokativu jednine višesložnih riječi „s dugim pretposljednijim slogom“ u nominativu (*promenáda* – *promenádo*). Osim toga, u osječkom govoru naglasak se prenosi na prednaglasnicu u određenim izrazima (*nà žalost, nàpamet, nà vijêke*), s instrumentala osobne zamjenice u jednini i povratne zamjenice (*prêda mnom, zâ sobom, ná se, prêda se*) te s glagola na negaciju (*ně znam, nêmam*) (Benić, 2007: 16-17). O prenošenju naglasaka s imenice na prednaglasnicu Mislav Benić (2007:

¹³ Mate Kapović (2004: 102-103) navodi kako bi zadržavanje izvornoga naglasaka staroštokavca u tom slučaju bilo moguće jer se mjesto naglasaka poklapa sa zagrebačkim, a s osječkim ne.

¹⁴ Riječ je o imenicama koje u nominativu imaju tri ili više slogova, a u posljednjem se slogu javlja nepostojano *a* (Benić, 2007: 8).

16-17) ističe kako se „uvijek kaže *nà zdrāvlje* i *ù zdrāvlje*, zatim *kòd kuće*, *pò kući*, relativno često *iz kuće*, ali *kùći* i *u kùći*, a *prèd kućom* se gotovo i ne čuje“, a „rjeđe nego *kòd kuće* čuje se *ù škòlu*, *ù školi* i *iz škole*, a još rjeđe *nà ulicu* i *nà ulici*, dok se *dò kraja* čuje relativno rijetko.“ Neobavezno je, ali često, prenošenje naglasaka s nominativa osobnih zamjenica i sa zamjenice *tāj* (*ì jā* ili *i jā*, *ì mī* ili *i mī*, *nì tāj* ili *ni tāj*, *òd tōg dana* ili *od tōg dana*), a s ostalih se oblika osobnih zamjenica „naglasak prenosi obavezno“ (*kòd mene*, *ù njemu*, *za njih*) (ibid.: 17). Ipak, Mislav Benić (2007: 16) ističe kako se naglasak „prenosi samo na jednosložne riječi (*zà nās*, ali *oko nās*)“, a isto potvrđuje i Lorna Rajle u svom radu *Dvosložni i trosložni prijedlozi kao toničke riječi u osječkom govoru* (2020: 89) u kojem zaključuje:

„... naglasak [se] ne prenosi na prednaglasnicu u slučajevima kada govornu riječ čini dvosložni ili trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom, a djelomično se prenosi na prednaglasnicu (...) kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom.“

Kada je riječ o naglasku posuđenica u osječkom govoru, treba istaknuti kako se ostvaraj silaznoga naglasaka povećava s brojem slogova (Rajle, 2021: 175). Tako se posuđenice s manjim brojem slogova koje završavaju na *-or*, *-nt* i *-st* najčešće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (*dìrektor*, *tàlent*, *tùrist*), dok se trosložne i višesložne posuđenice koje završavaju na *-nt* i *-st* te četverosložne i višesložne posuđenice koje završavaju na *-or* najčešće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*asistènt*, *optimìst*, *televízor*, *administrátor*) (ibid.). Ipak, posuđenice koje završavaju na *-log* iznimka su jer se „u njihovu izgovoru najčešće javlja kratkouzlazni naglasak na predzadnjem slogu neovisno o broju slogova posuđenice“, primjerice *pulmòlog*, *anesteziòlog*, ali za potvrdu tih rezultata „potrebno je provesti istraživanje s većim brojem imenica na *-log*“ (ibid.). Treba istaknuti kako se u osječkom govoru ženski mocijski parnjaci tvoreni od imenica muškoga roda koje završavaju na *-nt*, *-or* i *-st* „općenito češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnome slogu u odnosu na svoje muške parnjake, a broj takvih slučajeva kod ženskih parnjaka veći je što je njihov broj veći kod muškoga mocijskoga parnjaka“, zaključuje Lorna Rajle u svom radu *Naglasak posuđenica u osječkom govoru* (2021: 175).

Poznato je kako se Osječani među ostalim stanovnicima Hrvatske prepoznaju po svojem, laički rečeno, „otezanju“ i „duljenju“ u govoru (Pletikos Olof, 2013: 108). Ipak, Elenmari Pletikos Olof u svom radu *Akustičke različitosti naglasaka hrvatskoga štokavskoga sustava kod govornika iz Slavonije i Dalmacije* (2013: 111) navodi kako se, za razliku od dalmatinskog izgovora, u

slavonskom „kratki naglasci blago dulje, a dugi kratak“. Može se zaključiti kako slavonsko, odnosno osječko „otezanje“ vrijedi samo kod kratkih naglasaka jer se pokazalo kako Slavonci kraće izgovaraju dugosilazni i dugouzlazni naglasak te zanaglasnu dužinu od stanovnika dalmatinskih gradova (Pletikos Olof, 2013: 108-109). Do istih zaključaka dolazi i Mislav Benić u svom radu *Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji* (2007: 8) u kojem ističe kako je jedna od osobitosti osječkoga govora „gubljenje zanaglasnih duljina koje nisu neposredno iza uzlaznih naglasaka te slabljenje zanaglasnih i naglašanih duljina.“ Također, isto potvrđuju i Lorna Rajle, Elenmari Pletikos Olof i Blaženka Martinović koje u svom svom radu *Zanaglasne dužine u osječkom govoru* (2020: 71), procijenivši (ne)ostvaraj zanaglasnih dužina osječkih ispitanika, ističu kako se one u osječkom govoru, „uglavnom ne ostvaruju“. S obzirom na to da navedena istraživanja ukazuju na tendenciju skraćivanja dugih naglasaka te gubljenja zanaglasnih dužina u osječkome govoru, postavlja se pitanje zašto se on doživljava „otegnutim“ zbog čega su česte i šale na račun njegovih govornika. Odgovor na to pitanje može se pronaći upravo u toj šali. Naime, danski jezikoslovac Otto Jespersen u svojoj knjizi *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovništva* (1970: 44) navodi kako se u govoru „najprije (...) gube one dijalekatske osobitosti koje drugi ljudi najprije uočavaju i na račun kojih se tako rado šale“. S obzirom na to da istraživanja osječkoga govora pokazuju nestajanje „otezanja“ u govoru, „nije nemoguće da je to djelomice i rezultat nehotećnog prikrivanja upadljivih obilježja vlastitog govora“, navodi Lorna Rajle u svojoj doktorskoj disertaciji *Naglasni sustav osječkoga govora* (2021: 14).

5. Naglasak posuđenica u osječkom govoru

5.1. Metodologija istraživanja

Provedeno je istraživanje izgovora posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* na 50 stanovnika Osijeka koji su rođeni i cijeli život žive u Osijeku. Osječki govornici podijeljeni su u tri dobne skupine: najmlađu, srednju i najstariju dobnu skupinu. Najmlađu dobnu skupinu čine Osječani u dobi od 15 do 24 godine, a njih je u istraživanju sudjelovalo 18. Srednju dobnu skupinu čine Osječani u dobi od 25 do 50 godina, a njih je u istraživanju sudjelovalo 14. Najstariju dobnu skupinu čine Osječani u dobi od 50 do 65 godina, a njih je u istraživanju sudjelovalo 18. Ispitanici su čitali unaprijed pripremljen tekst s 35 nasumično poredanih posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent*. Njihov je govor, snimljen uz pomoć snimača zvuka na mobilnom telefonu, naknadno reproduciran kako bi svakoj izgovorenoj posuđenici bio pridružen ostvareni naglasak. Analizirani su ostvaraji naglasaka u sljedećim posuđenicama:

1. posuđenice koje završavaju na *-or*:
 - a) trosložne: *direktor, semafor, autor, predator*
 - b) četverosložne: *okupator, gladijator, ambasador*
 - c) peterosložne: *administrator, akumulator, organizator*
2. posuđenice koje završavaju na *-ist*:
 - a) dvosložne: *statist, kubist, turist, solist*
 - b) trosložne: *optimist, biciklist, ateist, humanist*
 - c) četverosložne: *strukturalist, nadrealist, violinist, idealist*
 - d) peterosložne: *nacionalist, imperijalist*
 - e) šesterosložne: *tradicionalist*
3. posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent*
 - a) dvosložne: *gigant, migrant, agent, student*
 - b) trosložne: *maturant, emigrant, dirigent, pergament*
 - c) četverosložne: *komedijant, temperament*

5.2. Rezultati i rasprava

5.2.1. Pregled pojedinih naglasnih rješenja

Izgovorom 35 posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* 50 Osječana u dobi od 15 do 65 godina koji su rođeni i cijeli život žive u Osijeku ukupno je dobiveno 1750 naglasnih rješenja. Tablica 1. prikazuje naglasne ostvaraje svih analiziranih posuđenica izraženih brojem pojedinih naglasnih rješenja i postotkom, a Tablica 2. prikazuje udjele naglasnih rješenja posuđenica ovisno o tome jesu li u skladu s naglasnom normom hrvatskoga jezika ili nisu¹⁵. U njoj N^{PNR} označava broj pojedinih naglasnih rješenja, a oznaka % postotni udio.

Tablica 1: Izgovorena naglasna rješenja posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent*

Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>				
Posuđenice	Naglasak posuđenica	Postotak (%)	Broj pojedinih naglasnih rješenja	Ukupan broj naglasnih rješenja
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>				
<i>direktor</i>	<i>dìrektor</i>	100,00 %	50	200
<i>semafor</i>	<i>sèmafor</i>	100,00 %	50	
<i>autor</i>	<i>àutor</i>	100,00 %	50	
<i>predator</i>	<i>prèdator</i>	100,00 %	50	
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>				
<i>okupator</i>	<i>okupâtor</i>	80,00 %	40	150
	<i>okupátor</i>	12,00 %	6	
	<i>okupàtor</i>	8,00 %	4	
<i>gladijator</i>	<i>gladijâtor</i>	74,00 %	37	

¹⁵ U skladu s naglasnom normom hrvatskoga jezika naglasna su rješenja posuđenica kojima su uzlazni naglasci na nepočetnom slogu te silazni i uzlazni naglasci na prvom slogu. Odstupanje je od naglasne norme silazni naglasak na nepočetnom slogu posuđenica, a ostalim se naglasnim rješenjima smatraju ostvaraji dva naglaska u jednoj posuđenici.

	<i>gladijátor</i>	16,00 %	8	150	
	<i>gladijàtor</i>	10,00 %	5		
<i>ambasador</i>	<i>ambasâdor</i>	74,00 %	37		
	<i>ambasâdor</i>	16,00 %	8		
	<i>ambasàdor</i>	10,00 %	5		
Peterosložne posuđenice koje završavaju na -or					
<i>administrator</i>	<i>administrátor</i>	84,00 %	42		
	<i>administrátor</i>	6,00 %	3		
	<i>administràtor</i>	10,00 %	5		
<i>akumulator</i>	<i>akumulátor</i>	80,00 %	40		
	<i>akumulátor</i>	14,00 %	7		
	<i>akumulàtor</i>	6,00 %	3		
<i>organizator</i>	<i>organizátor</i>	72,00 %	36		
	<i>organizátor</i>	14,00 %	7		
	<i>organizàtor</i>	10,00 %	5		
	<i>organizàtor</i>	2,00 %	1		
	<i>organizator</i>	2,00 %	1		
Posuđenice koje završavaju na -ist					
Posuđenice	Naglasak posuđenica	Postotak (%)	Broj pojedinih naglasnih rješenja	Ukupan broj naglasnih rješenja	
Dvosložne posuđenice koje završavaju na -ist					
<i>statist</i>	<i>stàtist</i>	84,00 %	42	200	

	<i>statìst</i>	16,00 %	8		
<i>kubist</i>	<i>kùbist</i>	72,00 %	36		
	<i>kubìst</i>	28,00 %	14		
<i>turist</i>	<i>tùrist</i>	90,00 %	45		
	<i>turìst</i>	10,00 %	5		
<i>solist</i>	<i>sòlist</i>	80,00 %	40		
	<i>solìst</i>	20,00 %	10		
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>					
<i>optimist</i>	<i>optimìst</i>	96,00 %	48		200
	<i>optìmist</i>	4,00 %	2		
<i>biciklist</i>	<i>biciklìst</i>	96,00 %	48		
	<i>biciklist</i>	4,00 %	2		
<i>ateist</i>	<i>ateìst</i>	92,00 %	46		
	<i>atèist</i>	6,00 %	3		
	<i>äteist</i>	2,00 %	1		
<i>humanist</i>	<i>humanìst</i>	92,00 %	46		
	<i>humànist</i>	8,00 %	4		
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>					
<i>strukturalist</i>	<i>strukturalìst</i>	72,00 %	36	200	
	<i>strukturalìst</i>	22,00 %	11		
	<i>strùkturalìst</i>	6,00 %	3		
<i>nadrealist</i>	<i>nadrealìst</i>	68,00 %	34		

	<i>nadreàlist</i>	4,00 %	2	
	<i>nàdrealìst</i>	24,00 %	12	
	<i>nàdreàlist</i>	4,00 %	2	
<i>violinist</i>	<i>violinìst</i>	82,00 %	41	
	<i>violinist</i>	18,00 %	9	
<i>idealist</i>	<i>idealìst</i>	86,00 %	43	
	<i>ideàlist</i>	14,00 %	7	
Peterosložne posuđenice koje završavaju na -ist				
<i>nacionalist</i>	<i>nacionalìst</i>	76,00 %	38	100
	<i>nacionàlist</i>	24,00 %	12	
<i>imperijalist</i>	<i>imperijalìst</i>	90,00 %	45	
	<i>imperijàlist</i>	10,00 %	5	
Šesterosložne posuđenice koje završavaju na -ist				
<i>tradicionalist</i>	<i>tradicionalìst</i>	88,00 %	44	50
	<i>tradicionàlist</i>	12,00 %	6	
Posuđenice koje završavaju na -ant i -ent				
Posuđenice	Naglasak posuđenica	Postotak (%)	Broj pojedinih naglasnih rješenja	Ukupan broj naglasnih rješenja
Dvosložne posuđenice koje završavaju na -ant i -ent				
<i>gigant</i>	<i>gigant</i>	100,00 %	50	200
<i>migrant</i>	<i>migrant</i>	76,00 %	38	
	<i>migrànt</i>	24,00 %	12	

<i>agent</i>	<i>àgent</i>	100,00 %	50	
<i>student</i>	<i>stùdent</i>	100,00 %	50	
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>				
<i>maturant</i>	<i>maturànt</i>	100,00 %	50	200
<i>emigrant</i>	<i>emigrànt</i>	100,00 %	50	
<i>dirigent</i>	<i>dirigènt</i>	100,00 %	50	
<i>pergament</i>	<i>pergamènt</i>	100,00 %	50	
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>				
<i>komedijant</i>	<i>komedijànt</i>	96,00 %	48	100
	<i>komedijant</i>	2,00 %	1	
	<i>komèdijant</i>	2,00 %	1	
<i>temperament</i>	<i>temperamènt</i>	90,00 %	45	
	<i>tèmporamènt</i>	10,00 %	5	

Tablica 2: Udjeli naglasnih rješenja posuđenica ovisno o tome jesu li u skladu s naglasnom normom hrvatskoga jezika

Udjeli naglasnih rješenja posuđenica ovisno o tome jesu li u skladu s naglasnom normom hrvatskoga jezika							
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		U skladu s naglasnom normom		Ostalo (dva naglasaka)		Ukupan broj naglasnih rješenja
	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	233	46,60 %	267	53,40 %	0	0,00 %	500
Posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	506	67,47 %	227	30,27 %	17	2,26 %	750
Posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	305	61,00 %	190	38,00 %	5	1 %	500
Sve posuđenice	1044	59,66%	648	39,09 %	22	1,26 %	1750

Može se zaključiti kako se posuđenice koje završavaju na *-or* češće izgovaraju u skladu s naglasnom normom (u 53,40 % slučajeva), dok je u izgovoru posuđenica koje završavaju na *-ist* te *-ant* i *-ent* češće odstupanje od naglasne norme (67,47 % slučajeva kod posuđenica na *-ist* i 61,00 % slučajeva kod posuđenica na *-ant* i *-ent*) u vidu ostvarivanja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima. Treba napomenuti i kako su u malom dijelu posuđenica u izgovoru ostvarena dva naglasaka (u svega 1,26 % slučajeva). U daljnjem dijelu rada opisani su ostvaraji naglasaka u posuđenicama koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* s obzirom na broj slogova i s obzirom na životnu dob Osječana.

5.2.2. Ostvaraj naglasaka u posuđenicama s obzirom na broj slogova

Obrada naglasnih rješenja posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* pokazala je kako naglasak ovisi o broju slogova posuđenice. Ostvaraji naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica prikazani su u Tablici 3. u kojoj N^{PNR} označava broj pojedinih naglasnih rješenja, a oznaka % postotni udio. Trosložne posuđenice koje završavaju na *-or* u svih su ispitanika izgovorene s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*direktor*, *sèmafor*, *àutor*, *prèdator*). S druge pak strane, četverosložne su posuđenice koje završavaju na *-or* u 76,00 % slučajeva ostvarene s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*okupâtor*, *gladijâtor*, *ambasâdor*), a u ostalih 24,00 % s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu, češće s dugouzlaznim nego s kratkouzlaznim (*okupátor* i *okupàtor*, *gladijátor* i *gladijâtor*, *ambasâdor* i *ambasàdor*). Isto vrijedi i za peterosložne posuđenice koje završavaju na *-or*, u 79,33 % ostvarene su s, najčešće, dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*administrâtor*, *akumulâtor*, *organizâtor*, ali i *organizàtor*), a u 20,67 % s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu i to češće s dugouzlaznim nego s kratkouzlaznim (*administrátor* i *administràtor*, *akumulátor* i *akumulàtor*). Treba istaknuti posuđenicu *organizator* koja je izgovorena na 5 različitih načina, najviše od svih posuđenica i to kao *organizâtor*, *organizàtor*, *organizátor*, *organizàtor* i *organizator*. Dvosložne posuđenice koje završavaju na *-ist* u većini su slučajeva, konkretno u 81,50 %, ostvarene s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*stâtist*, *kùbist*, *tùrist*, *sòlist*). Ipak, u njihovu je izgovoru primijećeno kolebanje jer su u 18,50 % slučajeva ostvarene s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*stafìst*, *kubìst*, *turìst*, *solìst*). Trosložne, četverosložne i peterosložne posuđenice te jedna šesterosložna posuđenica u većini su slučajeva izgovorene s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu, trosložne u 94,00 % slučajeva (*optimìst*, *biciklìst*, *ateìst*, *humanìst*), četverosložne u 77,00 % slučajeva (*strukturalìst*, *nadrealìst*, *violinìst*, *idealìst*), peterosložne u 83,00 % slučajeva (*nacionalìst*, *imperijalìst*), a šesterosložna u 88,00 % slučajeva (*tradicionalìst*). S druge pak strane, trosložne su posuđenice koje završavaju na *-ist* u 5,50 % slučajeva ostvarene s kratkouzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*optimist*, *biciklist*, *ateist*, *humanist*), a posuđenica *ateist* kod jednoga je ispitanika, dakle u 0,50 % slučajeva, izgovorena sa silaznim naglaskom na prvom slogu (*äteist*). U četverosložnim posuđenicama koje završavaju na *-ist* kratkouzlazni naglasak na nepočetnom slogu ostvaren je u u 14,50 % slučajeva (*strukturàlist*, *nadrealist*, *violinist*, *idealist*), u peterosložnim u 17,00 % slučajeva (*nacionàlist*, *imperijàlist*), a u šesterosložnoj u 12,00 % slučajeva (*tradicionalist*). Kod posuđenica *strukturalist* i *nadrealist* primijećeno je ostvarivanje dva naglasaka u izgovoru (*strùkturalìst*, *nàdrealìst*, *nàdreàlist*), što je 8,50 % od ukupnoga broja naglasnih rješenja četverosložnih posuđenica koje završavaju na *-ist*.

Dvosložne posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent* u većini su slučajeva, konkretno u 94,00 %, ostvarene s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*gìgant, mìgrant, àgent, stùdent*), dok je u ostalih 6,00 % slučajeva samo posuđenica *migrant* ostvarena s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*migrànt*). S druge pak strane, trosložne posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent* izgovorene su isključivo, dakle u 100,00 % slučajeva, s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*maturànt, emigrànt, dirigènt, pergamènt*). Četverosložne su posuđenice na *-ant* i *-ent* u većini slučajeva, konkretno u 93,00 %, ostvarene s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*komedijànt, temperamènt*), u 2,00 % slučajeva posuđenica je *komedijant* izgovorena s kratkouzlaznim naglaskom na nekom od nepočetnih, odnosno unutrašnjih slogova (*komedijant, komèdijant*), a u 5,00 % slučajeva primijećen je ostvaraj dva naglasaka u izgovoru posuđenice *temperament* (*tèmporamènt*).

Tablica 3: Ostvaraj naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent*

Ostvaraj naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica koje završavaju na <i>-or</i>										
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		Odstupanje od naglasne norme						Ostalo	
	Silazni naglasak na nepočetnom slogu		Uzlazni naglasak na nepočetnom slogu		Silazni naglasak na prvom slogu		Uzlazni naglasak na prvom slogu		Dva naglasaka	
	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%
Trosložne na <i>-or</i>	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	200	100,00 %	0	0,00 %
Četverosložne na <i>-or</i>	114	76,00 %	36	24,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
Peterosložne na <i>-or</i>	119	79,33 %	31	20,67 %	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %

Ostvaraj naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica koje završavaju na <i>-ist</i>										
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		Odstupanje od naglasne norme						Ostalo	
	Silazni naglasak na nepočetnom slogu		Uzlazni naglasak na nepočetnom slogu		Silazni naglasak na prvom slogu		Uzlazni naglasak na prvom slogu		Dva naglaska	
	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%
Dvosložne na <i>-ist</i>	37	18,50%	0	0,00%	0	0,00%	163	81,50%	0	0,00%
Trosložne <i>-ist</i>	188	94,00%	11	5,50%	1	0,50%	0	0,00%	0	0,00%
Četverosložne na <i>-ist</i>	154	77,00%	29	14,50%	0	0,00%	0	0,00%	17	8,50%
Peterosložne <i>-ist</i>	83	83,00%	17	17,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Šesterosložna <i>-ist</i>	44	88,00%	6	12,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ostvaraj naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>										
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		Odstupanje od naglasne norme						Ostalo	
	Silazni naglasak na nepočetnom slogu		Uzlazni naglasak na nepočetnom slogu		Silazni naglasak na prvom slogu		Uzlazni naglasak na prvom slogu		Dva naglaska	

	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%
Dvosložne na -ant i -ent	12	6,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	188	94,00 %	0	0,00 %
Trosložne na -ant i -ent	200	100,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
Četverosložne na -ant i -ent	93	93,00 %	2	2,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	5	5,00 %

Iz prethodno se navedenih zapažanja mogu izvesti sljedeći zaključci:

1. Trosložne posuđenice koje završavaju na *-or* (*direktor*), dvosložne posuđenice koje završavaju na *-ist* (*turist*) i dvosložne posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent* (*gigant*, *student*) u većini se slučajeva u osječkim govornika izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*dìrektor*, *tùrist*, *gìgant*, *stùdent*).
2. Četverosložne i peterosložne posuđenice koje završavaju na *-or* (*okupator*, *administrator*) u većini se slučajeva u osječkim govornika izgovaraju s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*okupâtor*, *administrâtor*).
3. Trosložne i ostale višesložne posuđenice koje završavaju na *-ist* (*biciklist*, *violinist*, *imperijalist*, *tradicionalist*) te trosložne i četverosložne posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent* (*maturant*, *pergament*, *komedijant*, *temperament*) u većini se slučajeva u osječkim govornika izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu (*biciklìst*, *violinìst*, *imperijalìst*, *tradicionalìst*, *maturànt*, *pergamènt*, *komedijànt*, *temperamènt*).

Dakle, može se zaključiti kako se s povećanjem broja slogova posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* povećava i mogućnost pojavljivanja silaznoga naglaska na nepočetnom slogu. Ipak, treba istaknuti kako je najmanji broj slogova potreban za njegovo ostvarivanje određen nastavkom posuđenice. Tako će primjerice trosložne (i ostale višesložne) posuđenice koje završavaju na *-ist*, *-ant* i *-ent* imati silazni naglasak na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu, dok će trosložne posuđenice koje završavaju na *-or* imati kratkouzlazni naglasak na prvom slogu. Ovisnost naglaska o broju slogova posuđenice najbolje se može vidjeti u primjeru posuđenica *migrant* i *emigrant* koje se razlikuju samo po prvome slogu. Osječki ispitanici tako su u posuđenicu *migrant* izgovorili

s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*migrant*) u 76,00 % slučajeva, a posuđenicu *emigrant* s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu (*emigrant*) u 100,00 % slučajeva. Ipak, u primjeru posuđenice *migrant* primijećeno kolebanje u izgovoru jer je ona u 24,00 % slučajeva izgovorena s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu (*migrant*), za razliku od ostalih dvosložnih posuđenica koje završavaju na *-ant* i *-ent* koje su izgovorene isključivo, dakle u 100,00 % slučajeva, s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*gigant*, *agent*, *student*). Navedena se zapažanja podudaraju sa zaključcima ranije provedenih istraživanja naglasaka posuđenica, kako u govoru Osječana (Benić, 2007; Rajle, 2021), tako i u govoru onih koji nisu Osječani (Martinović, 2018).

5.2.3. Ostvaraj naglasaka u posuđenicama s obzirom na životnu dob Osječana

Osječki su ispitanici podijeljeni u tri dobne skupine: najmlađu (15 – 24 godine), srednju (25 – 50 godina) i najstariju (50 – 65 godina). Tablica 4. prikazuje udjele naglasnih rješenja posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* u osječkom govoru s obzirom na dob ispitanika i broj slogova u kojoj N^{PNR} označava broj pojedinih naglasnih rješenja, a oznaka % postotni udio.

Tablica 4: Udjeli naglasnih rješenja posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* u osječkom govoru s obzirom na dob ispitanika i broj slogova

(Ne)odstupanje od od naglasne norme u naglašavanju posuđenica koje završavaju na na <i>-or</i>, <i>-ist</i>, <i>-ant</i> i <i>-ent</i> u osječkom govoru s obzirom na dob ispitanika i broj slogova							
Najmlađa dobna skupina							
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		U skladu s naglasnom normom		Ostalo (dva naglasaka)		Ukupno
	N^{PNR}	%	N^{PNR}	%	N^{PNR}	%	
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>							
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	0	0,00 %	72	100,00 %	0	0,00 %	72

Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	51	94,44 %	3	5,56 %	0	0,00 %	54
Peterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	54	100,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	54
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	105	58,33 %	75	41,67 %	0	0,00 %	180
Posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	11	15,28 %	61	84,72 %	0	0,00 %	72
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	71	98,61 %	1	1,39 %	0	0,00 %	72
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	61	84,72 %	6	8,33 %	5	6,95 %	72
Peterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	30	83,33 %	6	16,67 %	0	0,00 %	36
Šesterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	16	88,89 %	2	11,11 %	0	0,00 %	18
Posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	189	70,00 %	76	28,15 %	5	1,85 %	270
Posuđenice koje završavaju na <i>-ant i -ent</i>							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant i -ent</i>	3	4,17 %	69	95,83 %	0	0,00 %	72
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant i -ent</i>	72	100,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %	72

Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	33	91,67 %	1	2,78 %	2	5,55 %	36
Posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	108	60,00 %	70	38,89 %	2	1,11 %	180
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i> , <i>-ist</i> , <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	402	63,81 %	221	35,08 %	7	1,11 %	630
Srednja dobna skupina							
Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		U skladu s naglasnom normom		Ostalo (dva naglaska)		Ukupno
	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>							
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	0	0,00 %	56	100,00 %	0	0,00 %	56
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	29	69,05 %	13	30,95 %	0	0,00 %	42
Peterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	32	76,19 %	10	23,81 %	0	0,00 %	42
Posuđenice koje završavaju na <i>-or</i>	61	43,57 %	79	56,43 %	0	0,00 %	140
Posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	8	14,29 %	48	85,71 %	0	0,00 %	56

Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	54	96,43 %	2	3,57 %	0	0,00 %	56
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	43	76,78 %	8	14,29 %	5	8,93 %	56
Peterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	23	82,14 %	5	17,86 %	0	0,00%	28
Šesterosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	13	92,86 %	1	7,14 %	0	0,00%	14
Posuđenice koje završavaju na <i>-ist</i>	141	67,14 %	64	30,48 %	5	2,38 %	210
Posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	6	10,71 %	50	89,29 %	0	0,00%	56
Trosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	56	100,00 %	0	0,00%	0	0,00%	56
Četverosložne posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	26	92,86 %	1	3,57 %	1	3,57 %	28
Posuđenice koje završavaju na <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	88	62,86 %	51	36,43 %	1	0,71 %	140
Posuđenice koje završavaju na na <i>-or</i> , <i>-ist</i> , <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	290	59,18 %	194	39,60 %	6	1,22 %	490
Najstarija dobna skupina							

Posuđenice	Odstupanje od naglasne norme		U skladu s naglasnom normom		Ostalo (dva naglaska)		Ukupno
	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	N ^{PNR}	%	
Posuđenice koje završavaju na -or							
Trosložne posuđenice koje završavaju na -or	0	0,00%	72	100,00 %	0	0,00%	72
Četverosložne posuđenice koje završavaju na -or	34	62,96 %	20	37,04 %	0	0,00%	54
Peterosložne posuđenice koje završavaju na -or	33	61,11 %	21	38,89 %	0	0,00%	54
Posuđenice koje završavaju na -or	67	37,22 %	113	62,78 %	0	0,00%	180
Posuđenice koje završavaju na -ist							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na -ist	18	25,00 %	54	75,00 %	0	0,00%	72
Trosložne posuđenice koje završavaju na -ist	63	87,50 %	9	12,50 %	0	0,00%	72
Četverosložne posuđenice koje završavaju na -ist	50	69,44 %	15	20,84 %	7	9,72 %	72
Peterosložne posuđenice koje završavaju na -ist	30	83,33 %	6	16,67 %	0	0,00%	36
Šesterosložne posuđenice koje završavaju na -ist	15	83,33 %	3	16,67 %	0	0,00%	18
Posuđenice koje završavaju na -ist	176	65,19 %	87	32,22 %	7	2,59 %	270

Posuđenice koje završavaju na -ant i -ent							
Dvosložne posuđenice koje završavaju na -ant i -ent	3	4,17 %	69	95,83 %	0	0,00%	72
Trosložne posuđenice koje završavaju na -ant i -ent	72	100,00 %	0	0,00%	0	0,00%	72
Četverosložne posuđenice koje završavaju na -ant i -ent	34	94,44 %	0	0,00%	2	5,56 %	36
Posuđenice koje završavaju na -ant i -ent	109	60,56 %	69	38,33 %	2	1,11 %	180
Posuđenice koje završavaju na -or, -ist, -ant i -ent	352	55,87 %	269	42,70 %	9	1,43 %	630

Može se zaključiti kako najmlađa dobna skupina osječkih ispitanika najčešće izgovara četverosložne i peterosložne posuđenice koje završavaju na -or s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu i to u 94,44 % slučajeva u četverosložnim te u 100,00 % slučajeva u peterosložnim posuđenicama na -or. Rjeđe od najmlađe skupine dugosilazni naglasak na nepočetnom slogu posuđenica na -or ostvaruje srednja dobna skupina i to u 69,05 % slučajeva kod četverosložnih te u 76,19 % slučajeva kod peterosložnih posuđenica na -or. Najrjeđe je silazni naglasak na nepočetnom slogu posuđenica koje završavaju na -or ostvaren u najstarijoj dobnoj skupini i to u 62,96 % slučajeva u četverosložnim te u 61,11 % slučajeva u peterosložnim posuđenicama na -or. Dvosložne posuđenice koje završavaju na -ist najmlađa i srednja dobna skupina izgovaraju u skladu s naglasnom normom, dakle s kratkouzlaznim naglaskom na početnom slogu, podjednako, najmlađa u 84,72 % slučajeva, a srednja u 85,71 %, dok ih najstarija dobna skupina izgovara u skladu s normom nešto rjeđe i to u 75,00 % slučajeva. Trosložne, četverosložne i jednu istraživanu šesterosložnu posuđenicu koje završavaju na -ist najmlađa i srednja dobna skupina češće izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu od najstarije dobne skupine, dok peterosložne posuđenice na -ist izgovaraju

podjednako često također s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu. Najmlađa, srednja i najstarija dobna skupina podjednako izgovaraju dvosložne, trosložne i četverosložne posuđenice koje završavaju na *-ant* i *-ent* i to dvosložne s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu, trosložne i četverosložne s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno posljednjem slogu. Najmlađa dobna skupina u izgovoru posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* odstupa od naglasne norme u 63,81 % slučajeva, srednja dobna skupina u 59,18 % slučajeva, a najstarija u 55,87 % slučajeva, odnosno najmlađa dobna skupina posuđenice na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent* izgovara u skladu s normom u 35,08 % slučajeva, srednja dobna skupina u 39,60 % slučajeva, a najstarija u 42,70 % slučajeva. Iz prethodno se navedenih podataka vidi kako se s povećanjem godina osječkih govornika smanjuju ostvaraji silaznih naglasaka na nepočetim slogovima posuđenica koje završavaju na *-or*, *-ist*, *-ant* i *-ent*. To znači da mlađi Osječani rjeđe od svojih starijih sugrađana preinačuju silazni ton u uzlazni i rjeđe pomiču silazne naglaske na prethodni slog (također uz promjenu silaznoga u uzlazni ton) u ranije navedenim posuđenicama, što je u skladu sa zaključkom ranije provedenoga istraživanja naglasaka posuđenica osječčkoga govora s obzirom na životnu dob ispitanika (Rajle, 2021).

6. Zaključak

Naglasak posuđenica predstavlja jedno od problematičnih mjesta „najproblematičnije norme hrvatskoga standardnog jezika“ (Pranjaković, 2001: 304) jer su ostvaraji silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima česti. U osječkom govoru, ali i u govoru onih koji nisu Osječani, silazni se naglasci na nepočetnim slogovima vrlo često ostvaruju u četverosložnim i peterosložnim posuđenicama koje završavaju na *-or* (*okupâtor, administrâtor*), u trosložnim i ostalim višesložnim posuđenicama koje završavaju na *-ist* (*biciklîst, violinîst, imperijalîst, tradicionalîst*) te u trosložnim i četverosložnim posuđenicama koje završavaju na *-ant* i *-ent* (*maturànt, pergamènt, komedijànt, temperamènt*). Također, primijećeno je i povećanje ostvaraja silaznih naglasaka u proučavanim posuđenicama na *-or, -ist, -ant* i *-ent* sa smanjenjem godina osječkih ispitanika. Tako se može zaključiti kako mlađi Osječani prestaju preinačivati silazni ton u uzlazni te sve rjeđe pomiču silazne naglaske na prethodni slog koji tada mijenjaju silazni ton u uzlazni. Takva težnja mlađih generacija stanovnika Osijeka, koja je prepoznata i ranije (Rajle, 2021b), dovodi do pretpostavke kako će se posuđenice sa silaznim naglascima na nepočetnim slogovima sve češće čuti na ulicama i trgovima Grada na Dravi.

7. Literatura

- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb
- Benić, Mislav. 2007. Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija*, Vol. No. 48, str. 1-28.
- Delaš, Helena. 2003. Naglasak na proklitici. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 29 No. 1, str. 21-31.
- Delaš, Helena. 2013. *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Pergamena, Zagreb
- Gorski, Oton; Majnarić, Nikola; Sironić, Milivoj. 2005. *Grčko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb
- Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb
- Jespersen, Otto. 1970. *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovništva*. Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo
- Kapović, Mate. 2004. Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 30 No. 1, str. 97-105.
- Martinović, Blaženka. 2006. Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku. U: *Riječki filološki dani 6*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 247–259.
- Martinović, Blaženka. 2011. Naglasak genitiva množine. *Tabula* : časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Vol. No. 9, str. 114-125.
- Martinović, Blaženka. 2014. *Na putu do náglasnē nôrmē – oprìmjerenò ìmenicama*. Hrvatska sveučilišna naklada : Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb
- Pletikos Olof, Elenmari. 2013. *Akustičke različitosti naglasaka hrvatskoga štokavskoga sustava kod govornika iz Slavonije i Dalmacije*. U: *A tko ide? / A hto tam idze? Hrvatski prilozi XV. međunarodnom slavističkom kongresu*. Hrvatska sveučilišna naklada : Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, str. 99-113.
- Pranjković, Ivo. 2001. *Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme*. U: *Jezik i demokratizacija*. Institut za jezik, Sarajevo, str. 299-306.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada, Zagreb
- Rajle, Lorna. 2020. Dvosložni i trosložni prijedlozi kao toničke riječi u osječkom govoru. *Linguistics*. Vol. 21. No. 1., str. 81-92.

- Rajle, Lorna. 2021a. *Naglasni sustav osječkoga govora*. Doktorska disertacija. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet
- Rajle, Lorna. 2021b. Naglasak posuđenica u osječkom govoru. *Govor*. Vol. 38 No. 2, str. 147-180.
- Rajle, Lorna; Pletikos Olof, Elenmari; Martinović, Blaženka. 2020. Zanaglasne dužine u osječkom govoru. *Jezikoslovlje*, Vol. 21. No. 1., str. 53-80.
- Runjić-Stoilova, Anita; Bartulović, Ivana. 2009. Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, Vol. No. 2-3, str. 153-168.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb
- Škarić, Ivo. 2006. *Hrvatski govorili!*. Školska knjiga, Zagreb
- Škarić, Ivo; Šakvić, Đurđa; Varošaneć-Škarić, Gordana. 1995. Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 43 No. 4, str. 129-138.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb
- Vančura, Alma. 2010. Kako govore legice i lege? U: 7. znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem „Istraživanja govora“ - Knjiga sažetaka. Zagreb, str. 61-63.
- Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti : Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Zoričić, Ivan. 1994. Naglasak pridjeva u hrvatskom književnom jeziku. *FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 6 No. 1-2, str. 25-36.

Popis tablica

Tablica 1: Izgovorena naglasna rješenja posuđenica koje završavaju na <i>-or</i> , <i>-ist</i> , <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	23
Tablica 2: Udjeli naglasnih rješenja posuđenica ovisno o tome jesu li u skladu s naglasnom normom hrvatskoga jezika	28
Tablica 3: Ostvaraj naglasaka s obzirom na broj slogova posuđenica koje završavaju na <i>-or</i> , <i>-ist</i> , <i>-ant</i> i <i>-ent</i>	30
Tablica 4: Udjeli naglasnih rješenja posuđenica koje završavaju na <i>-or</i> , <i>-ist</i> , <i>-ant</i> i <i>-ent</i> u osječkom govoru s obzirom na dob ispitanika i broj slogova	33